

Fuzûlî

(? - Kerbelâ, 1556)

Fuzûlî'nin hayatı hakkındaki bilgiler çok az ve yetersizdir. Asıl adının Mehmed, babasının Molla Süleyman, Fuzûlî'nin ise mahlası olduğu bilinmiyorsa da, nerede ve ne zaman doğduğu kesin olarak bilinmiyor. Doğum yeri hakkında ileri sürülen görüşler, şüara tezkireleri ile şairin kendi eserlerine dayanılarak, yapılan tahmin ve yorumlardan ibarettir. Şairin Bağdat'ta doğduğunu ileri sürenler arasında Latîfî, Ahdî, Aşık Çelebi, Sam Mirza ve Ali başta gelir. Hilleli olduğunu kabul edenler arasında Kınalızâde Hasan Çelebi, Süleyman Nazîf, Muallim Nacî, Faik Reşat, Şemseddin Sâmî ve Prof. Gib'ten başka, ünlü edebiyat tarihçimiz Fuat Köprülü de yer alır. Fuzûlî'nin Kerbelâ olduğunu iddia eden tezkireci Riyazî'den sonra bu teze Abdülbaki Gölpınarlı ile Abdülkadir Karahan da katılırlar. Başta Ata Terzibaşı olmak üzere Kerküklü birçok araştırmacı ve yazar ise, Fuzûlî'nin Kerkük'te doğup büyüdüğünü, ancak babasının memuriyeti dolayısıyla veya bir veba salgını yüzünden ailesi ile birlikte Bağdat'a göç ettiğini, anasının da Kerkük yöresinde yaşayan Bayat boyuna mensup olduğunu, bu bakımdan şairin Kerküklü sayılabileceği tezini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin hiç birine katılmayan Hasibe Mazıoğlu, Fuzûlî'nin doğum yılı gibi, doğduğu yerin de kesinlikle belli olmadığını kabul etmiştir. Bütün hayatı boyunca Irak dışına çıkmadığı da anlaşılan Fuzûlî'yi, günümüze kadar canlılığını sürdüren Irak'taki Türk kültür coğrafyasına bakılırsa, Irak'ta varlık gösteren Türk toplumunun bir ferdi olarak kabul etmemek yanlış olur. Bu bakımdan şairi, Irak'ta Türklüğün beşiği sayılan Kerkük bölgesi kültür ortamının yetiştirdiği bir değer olarak görmek mümkündür.

Fuzûlî'nin hayatı hakkında edinilen çok az bilgiler de, kendi eserlerinden sağlanmaktadır. Türkçe divanının önsözünde Irak-ı Arab'da doğup büyüdüğünü ve ömrü boyunca başka yerlere

gitmediğini ifade eden Fuzûlî'nin doğum tarihi de belli değildir. Onun H.910 (M.1504) yılında doğduğu ve Hille müftüsünün oğlu olduğu yolundaki bilgiler, hiç bir tarihi belgeye dayanmaz. Farsça divanında Akkoyunlu hükümdarlarından Elvend Bey (ölümü 1504) için yazmış olduğu kasideden, o sırada en az 20-25 yaşlarında olduğu düşünülürse, şairin M. 1480 yılı dolaylarında doğmuş olabileceği tahmin edilebilir.

Fuzûlî'nin iyi bir tahsil gördüğü, yaşadığı dönemin bütün ilimlerini öğrendiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Anadili Türkçe'den başka, Arapça ve Farsça şiirler yazacak kadar bu dilleri bildiği kabul edilmektedir. Türkçe ve Farsça divanlarının önsözünde, küçük yaşta şiir yazmaya başladığım, şiire olan eğiliminin doğuştan geldiğini, güzellerin şevkiyle şiirler yazdığımı ve kısa süre içinde şairliğinin herkeşçe kabul edildiğini, ancak ilimsiz şiirin temelsiz duvara benzeyeceğini, bu bakımdan şiirlerini bilgi ve hünerle temellendirerek, ömrü boyunca ilim kazanmak için çaba harcadığımı yazar.

Hayatı boyunca refaha kavuşamayan şair, sürekli yokluk ve fakirlik çekerek, rahat yüzü görmemiştir. 1534'te mukavemet görmeden Bağdat'a giren Kanunî Sultan Süleyman'a:

Geldi burc-ı evliyaya Pâdişâh-ı nâmdâr

mısrâ'ı ile tarih düşürdüğü bir kasidesini sundu. Fuzûlî için bu büyük bir fırsattı. Osmanlı ordusu kışı da geçirerek dört ay kadar Bağdat'ta kalacaktı. Orduda bulunan Hayalî Bey ve Taşlıcalı Yahya Bey gibi ünlü şairlerle de tanıştı. Bu iki şairin de Fuzûlî'ye nazireler yazmış olmaları, ondan etkilendiklerini ve sanatına karşı duydukları hayranlığı ifade eder. Osmanlı ordusunun Bağdat'ta kaldığı süre, aslında Fuzûlî için verimli olmuş, başta padişah olmak üzere, Sadrazam İbrahim Paşa'ya, Nişancı Celalzâde Mustafa Çelebi'ye ve Kazasker Kadri Çelebi'ye de kasideler sunmuş,

yardım ve himaye istemiştir. Kanımî'ye ve Osmanlı devlet adamlarına bütün bu yazdıklarının karşılığı olarak, kendisine evkaf gelirinin artan kısmından günde 9 akçe maaş bağlanması hususunda padişah buyruğu çıkmıştır. Ancak Fuzûlî, çok az olmasına rağmen bu parayı bile evkaf memurlarından bir türlü alamaz. Bu durumu, İstanbul'a Celalzâde Mustafa Çelebi'ye yazmış olduğu Şikâyetname adlı ünlü mektubundan öğreniyoruz.

Sonuçta Fuzûlî sıkıntılı hayatına devam ederek, ömürünün sonuna kadar sultanların himayesinden uzak bir yerde, toprağı şehit kanlarıyla yoğrulmuş ve şairin kendi deyimiyle akılsız halkı yüzünden harab olmuş bir ülkede yaşamıştır. Fuzûlî'nin "göçdi Fuzûlî" veya "geçdi Fuzûlî" ibaresinin ebced hesabıyla karşılığı olan H. 963 (M. 1556) yılında taundan öldüğünü Ahdî kaydetmektedir. Ancak nerede öldüğü ve nereye gömüldüğü hakkında vesikalara dayanan bilgilere sahip değiliz. Bu arada Süleyman Faik Efendi Mecmuası'nda verilen bilgilere göre şairin türbesi Kerbelâ'da, İmam Hüseyin Türbesi'nin yakınında bulunmaktadır. Fuzûlî'nin Fazlî adında şair olan bir oğlu olduğu bilinmektedir.

Türk edebiyatı tarihi içinde müstesna bir yere sahip olan Fuzûlî, divan şiiri geleneğinin doruğuna çıkabilmiştir. Doğuştan şiir yeteneğine sahip olduğunu farkederek, bu vadede çaba harcamıştır. Türkçe'den başka Farsça'yı ve Arapça'yı ve devrinin bütün ilimlerini hakkıyla öğrenmiştir. Çocukluk yaşlarından ömürün sonuna kadar şiir yazmış, ayrıca çeşitli konularda mensur eserler vererek, oldukça verimli ve velud bir yazar olarak ün yapmıştır. Şair olarak tek kalmak ve kimseye benzemek için Fuzûlî, her zaman en güzeli ve daha da mükemmeli yakalamak istemiştir. Divanlarını klasik şiir anlayışının gelenek ve kurallarına göre düzenlemiştir.

Aşk ve ızdırabı terennüm eden Fuzûlî'ye göre gerçek şiir, dert ve elemi işleyen şiirdir. A.Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle O "şiiri sadece kalbe dair bir macera telakki eder ve ızdırabı şiir için yaşanacak tek iklim gibi görür." Şiirlerindeki lirizmin temelini, aşkın elem ve ızdırapları oluşturur. O'na göre insanı derinden etkileyen şiir de, zaten dert ve elemi terennüm edendir. Zevk ve eğlence içinde yüzen şairin sözleri de bu bakımdan kimseye tesir etmez. Fuzûlî'de aşktan sonra rindlik önemli yer tutar. O dünya malına, tahta, makama iltifat etmeyen, ikbal aramayan rind meşrepli bir gönül adamıdır.

Türkçesinin güzelliği sayesinde, ünü bütün Türk dünyasına yayılmış ve bütün Türk ikliminde benimsenmiştir. Gürül gürül akan coşkulu duyguları, artistik bir Türkçe ile ifade etmede büyük us-

talık göstermiştir. Bu bakımdan dilden dile, elden ele dolaşan şiirleri, dönemin imparatorluk toprakları üzerinde büyük yankı bulmuştur. Yazma divanları en fazla çoğaltılan ve yayılan şairlerin başında gelmiştir. Hatta yaşadığımız 20. yüzyıla kadar, Fuzûlî'nin divanını ezbere bilen ve onu bir hikmet kitabı sayan yüzlerce hayranı ve meraklısı görülmüştür. Bütün bu özelliklerinden dolayı Fuzûlî, bütün devirlerin içinde Türklüğün yetiştirdiği en büyük şairlerden biri kabul edilmiştir.

Eserleri:

Manzum Eserler.

Fuzûlî'nin en tanınmış ve en güçlü iki eseri Türkçe Divan ile Leylâ ve Mecnun'dur. Şairin manzum eserlerim şöyle sıralamak mümkündür:

Türkçe Divan. Fuzûlî'nin en tanınmış eseridir. Divanda 40 kaside, 302 gazel, 1 müstezad, 1 terki-i bend, 3 terci-i bend, 2 müseddes, 3 muhammes, 2 tahmis, 3 murabba, 42 kıt'a ve 72 rubai yer almaktadır. En eski yazma nüshası 1571 tarihini taşıyor (Üniversite Kitaplığı T.Y. 5465). Özel kitaplıklar dışında İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde 70 kadar el yazması tespit edilmiştir. Türkiye dışındaki kütüphanelerde de yazma nüshaları vardır. Divan eski, yeni ve kiril harfleriyle Tebriz, Bulak, Taşkent, İstanbul, Kahire, Hive ve Bakü'de birçok defa basılmıştır.

Farsça Divan. 49 kaside, 410 gazel, 1 terki-i bend, 1 murabba, 1 müseddes, 46 kıt'a 105 rübaî'den oluşan divanın en eski yazma nüshası, şair hayatta iken 1552 yılında Bağdat'ta Habibullah İsfahanî tarafından yazılmıştır, daha sonraki tarihleri taşıyan yazma nüshaları vardır. Birkaç defa basılan Farsça divanın tercümeleleri de yayımlanmıştır.

Arapça Şiirler. Arapça Divanı elde bulunmayan Fuzûlî'nin 11 kaside ile eksik bir kaside olduğu hissini veren bir kıt'ası bulunmaktadır. Tek yazma olan bu nüsha Leningrad Asya Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. H.997 tarihini taşıyan Fuzûlî Külliyyatı içinde 189-199 yaprakları arasında bulunmaktadır. İki defa basılmıştır.

Leylâ ve Mecnûn. Türk edebiyatının şaheserlerinden olan bu manzum eser, mesnevi tarzında yazılmış 3096 beyitten oluşur. Türkiye'de ve Türkiye dışında pek çok yazma nüshası vardır. En eski nüshanın yazılış tarihi 1579'dur. Fuzûlî külliyyatı içerisinde, eski ve yeni harflerle ayrı baskıları yapılmıştır.

Beng ü Bade. Esrar ile şarabın arasında hayali bir çekişmeyi dile getiren bu Türkçe mesnevisi 444 beyitten oluşur. Şah İsmail'e ithaf edilen eser, kül liyat içinde birçok defa basılmış, ayrıca yeni harflerle de tenkitli baskısı Kemal Edip Kürkçüoğlu (İstanbul 1556) tarafından yapılmıştır.

Sâkinâme. Heft Câm adı ile de tanınan bu Farsça eser, 327 beyitlik bir mesnevidir. Baştan sona kadar tasavvufî bir muhteva taşıyan eser, Farsça Divan yazmalarının hepsinin sonunda yer alır. Ayrıca Fuzûlî külliyyatı baskılarında da bulunmaktadır. Yazmalarla karşılaştırılmış metni Farsça Divan ile birlikte bastırılmıştır. Türkçe tercümesi Ali Nihat Tarlan'ın Fuzûlî'nin Farsça Divanı (s.206-221)'nda yer almaktadır.

Hadîs-i Erba'in Tercümesi. Manzum kırk hadîs tercümesidir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır. Bunun da değişik baskıları yapılmıştır.

Mensur Eserler:

Hadikatü's-süedâ. Kerbelâ olayını anlatan bu eser, yüzyıllardan beri ilgi ile okunmaktadır. Pek çok yazma nüshası vardır. Eski harflerle baskılan yapılmıştır. Dili sadeleştirilerek yeni harflerle yayımlanmıştır.

Türkçe Mektuplar. Fuzûlî'nin günümüze ulaşan beş mektubunun en ünlüsü Şikâyetname adı ile bilinen Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye yazılanıdır. Diğerleri Musul Mirlivası Ahmed Bey'e, Bağdat Valisi Ayaş Paşa'ya, Kadı Alâüddin'e ve Kanuni'nin oğlu şehzade Bayezid'e yazılmıştır. Ayn ayrı yazma nüshalar örnek alınarak, hepsi yayımlanmıştır.

Rind ü Zâhid. Farsça yazılmış bu eserin yazma nüshaları çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Tenkitli basımı yapılmıştır.

Sihhat u Maraz. Farsça yazılmıştır. Çeşitli yazma nüshaları, değişik kişiler tarafından yapılan çevirileri ile birlikte bir kaç defa basılmıştır.

Muamma Risalesi. Bir çeşit manzum bilmececi ihtiva eden bu küçük risale Farsça'dır. Yazma nüshalarının bir kısmı yayımlanmıştır.

Matla'u'l-İtikad fî Ma'rifeti'l-mebde¹ ve'l-Meâd. Arapça olan bu eserin tek yazma nüshası Leningrad, Asya Müzesi Kütüphanesi'ndeki külliyyat içinde bulunmaktadır. Yazma nüsha Hamit Araslı tarafından aynen basılmıştır. Daha sonra metin düzeltilerek önsöz, notlar ile birlikte metnin çevirisi Muhammed Tavî et-Tancî tarafından yayımlanmıştır.

Kaynakça:

Hamit Araslı, **Fuzûlî Divanı**, Bakı, 1958; Hamit Araslı, **Leylâ ve Mecnun**, Bakı, 1958; **Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri**, cilt 3, İstanbul, 1986, s.308-377; cilt 4, s.159-164; Müjgan Cumbur, **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, İstanbul, 1956; Mehmed Hurşit Dakuklu, "İmam Zeynel Abidin Köyü'nde Fuzûlî Sevgisi", **Kardaşlık**, 10/3, Temmuz 1970, s.31-32; Haşim Nahid (Erbil), "Fuzûlî'nin Mezhebi", **İkdam**, 30 Kanunîsani 1338 (1922); Abdülbakı Gölpmarlı, **Fuzûlî Divanı**, İstanbul 1948; Şeyma Güngör

(Hazırlayan), **Fuzûlî-Hadikatü's-Sü'eda**, Anakar, 1987; Reşit Akif Hürmüzlü, "Fuzûlî Kimdir", **Kardaşlık**, 1/2, Haziran 1961, s.29 ve 47; Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, 3. Baskı İstanbul, 1995; Fuad Köprülü, "Fuzûlî" maddesi, **İslam Ansk.**, cilt 4, İstanbul, 1964, s. 686-699; Köprülüzâde Mehmed Fad, "Fuzûlî'ye Dair", **İkdam**, 2 Şubat 1922; Şevket Kutkan, "Fuzûlî-i Bağdadî mi, Kerküklü Fuzûlî mi?", **Millî Kültür**, 2. Baskı, Ocak 1977, s.25; Şevket Kutkan, "Kerkük'te Fuzûlî'nin Baba Evi ve Fuzûlî Mescidi", **Türk edebiyatı**, sayı 17, Mayıs 1973, s.48-46 Hıdır Lütüfî, "Fuzûlî'nin Eserleri, Türkçe ve Farsça Bazı Nesir ve Şiirlerinin Tahlili ve Tercümeleri", **Kardaşlık**, 4/4, Ağustos 1964, s.23-25; Ali Marufolu, "Fuzûlî Mahlasının Çözmümü", **Kardaşlık**, 10/7-8, Kasım-Aralık 1970, s.20-22; Ali Marufoğlu, "Fuzûlî'nin Geçimi ve Atlattığı Tehlikeler", **Kardaşlık**, 11/1-2, Mayıs-Haziran 1971, s.36-38; Ali Marufoğlu, "Fuzûlî'nin Özellikleri", **Kardaşlık**, 11/6-7, Ekim-Kasım 1971, s.23-25, Ali Marufolu, "Fuzûlî'nin Soyu ve Kerkükle Olan İlişkisi", **Kardaşlık**, 10/11, Mart 1971, s.22-24; Hasibe Mazioğlu, **Fuzûlî ve Türkçe Divan'ından Seçmeler**, Ankara, 1986; Süleyman Nazif, **Fuzûlî**, İstanbul 1926; Necmettin Halil Onan (Hazırlayan), **Leylâ vü Mecnûn**, İstanbul, 1955; Mehmet Önder, "Kanuni Devrinin Büyük Divan Şairi Fuzûlî'nin Kerbelâ'daki Mezân", **Kanunî Armağanı**, Ankara, 1970, s.125-128; Suphi Saatçi, "Fuzûlî'nin Doğum Yeri Hakkında Düşünceler", **Anayurttan Atayurda**, yıl 3, cilt 2, sayı 7, Şubat 1995, s.29-33; Ziraat Müh. Şakir Sabir, "Fuzûlî Kerküklüdür", **Kardaşlık**, 2/6, Ekim 1962, s.26-28; Ziraat Müh. Şakir Sabir, "Fuzûlî Kerküklüdür İzinde", **Kardaşlık** 2/10, Şubat 1963, s.30-31; Ali Nihad Tarlan (Çeviren), **Fuzûlî'nin Farsça Divanı**, İstanbul, 1950; Ata Terzibaşı, "Fuzûlî'nin Arapça Kasideleri", **Kardaşlık**, 1/4, Ağustos 1961, s.26-28 ve 1/5, Eylül 1961, s.26-28; Ata Terzibaşı, "Fuzûlî'nin Doğum Yeri Hakkında Yeni Bilgiler", **Türk Kültürü**, 9/108, Ekim 1971, s.97-99; Ata Terzibaşı, "Fuzûlî'nin Doğum Yeri", **Türk Yurdu**, 251, Aralık 1956, s.436-440; Ata Terzibaşı, "Fuzûlî'nin Matla'ül-İtikadı", **Kardaşlık**, 1/1, Mayıs 1961, s.26-29 ve 50; Ata Terzibaşı, "Fuzûlî'nin Yayımlanmamış Bir Lûgazı", **Kardaşlık** 7/6-7, Ekim-Kasım 1967, s.17-19; Atallah (Ata) Terzibaşı, "Fuzûlî Hakkında Bir Yazı Üzerine", **Türk Dili**, 4/38, 1 Kasım 1954, s.97-99; Enver Yakuboğlu, "Fuzûlî'nin Doğum Yeri ve Mezan", **Fuzûlî**, 6, Eylül 1988, s.34; Enver Yakuboğlu, "Kerkük Türk Halkında Fuzûlî'ye Ait Gelenek ve Rivayetler", **Fuzûlî ve Leyla ve Mecnun'un İngilizce Tercümesi**, İstanbul 1969, s.107-110; Halide Nusret Zorlutuna, "Min Can Olaydı Kaş Men Dilşikestede/Ta Her Birleriyle Bir Kez Olaydım Fedâ Sana", **Kardaşlık**, 2/9, Ocak 1963, s.28.

ŞİİRLERİ

DİVAN'DAN ÖRNEKLER

(Hasibe Mazıoğlu, Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler, Ankara, 1986, s. 44-69)

KASİDE DER NAT-İ HAZRET-İ NEBEVÎ

- 1 Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su
 - 2 Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhit olmuş gözümden günbed-i devvâra su
 - 3 Zevk-i öğünden aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürur ilen bırağur rahneler dîvâra su
 - 4 Velim ilen söyler dil-i mecruh peykânun sözün
İhtiyat ilen içer her kimde olsa yara su
 - 5 Suyu virsün bâğban gülzârı zamet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek virse min gülzâra su
 - 6 Ohşadabilmez gubârını muharrer hattuna
Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kara su
 - 7 Ânzun yâdiyle nemnâk olsa müjgânun n'ola
Zayi' olmaz gül temennâsiyle virmek hara su
1. Ey göz! Gönlümdeki ateşlere gözyaşından su saçma, çünkü böyle tutuşan ateşleri su sönürmez.
 2. Bilmiyorum dönen kubbe (gökyüzü) mi su rengindedir, yoksa gözyaşlarını mı gökyüzünü kaplamıştır?
 3. Kılıç gibi keskin bakışlarının zekinden gönlüm parça parça olursa buna şaşılmaz. Çünkü, su aka aka zamanla duvarda yarıklar açar. Kılıç yapılırken sağlamlaştırmak ve keskinleştirmek için suya batılır. Bundan dolayı divan şiirinde kılıç ile su çok defa birlikte kullanılmıştır.
 4. Yaralı gönül senin ok gibi kirpiklerinin temreninin sözünü korkarak söyler. Nitekim yaralı olan kimse suyu ihtiyatla içer. Peykân okun ucundaki demirdir ki, temreni denir. Şair temreni söyleyerek oku kastetmiştir. Bir şeyin parçası söylenerek bütünün kastedilmesine mecaz-ı mürsel denir. Okun ucundaki demir su ile keskinleştirildiğinden yaralı gönül onun sözünü etmeye korkar.
 5. Bahçıvan (boş yere) zahmet çekmesin, gül bahçesini sele versin. O bin gül bahçesine su verse senin yüzün gibi bir gül açılmaz.
 6. Kalemin bakmaktan gözlerine kara su inse, yine de gubarî yazısını (çok ince yazılan bir yazı çeşidi) senin yüzündeki tahrirli ayva tüyelerine benzetemez.
Bu beyitteki "hâmenin" kelimesi, bazı yazmalarda "hâme tek" şeklindedir. Buna göre beytin; Ohşadabilmez gubânı muharrer hattuna Hâme tek bahmakdan inse gözlerine kara su biçiminde okunması gerekir. Anlamı? "Yazanın bakmaktan kalem gibi gözlerine kara su inse, gubarî yazısını senin yüzündeki ayva tüyelerine benzetemez"dir. Tahrirli, yazıya benzeyen, yazı şeklinde demektir.
 7. Senin yüzünü anarak kirpiklerim gözyaşından ıslansa ne olur? Gül elde etmek için dikene su vermek boşa gitmez.
Yüz güle, kirpik dikene benzetilerek leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

- 8 Gam günü itme dil-i bîmârdan tîğtin diriğ
Hayrdur virmek karanu gicede bîmâra su
8. Gam günü hasta gönülden kılıç gibi keskin ba-
kışını esirgeme. Karanlık gecede hastaya su ver-
mek hayırlı bir iştir, sevaptır.
Yukarıda kılıç ile suyun bir arada kullanıldığını
söylemiştik. Burada açık istiare sanatı yapılarak
kılıç gibi keskin bakışlarını kendisinden esir-
gememesini, hastaya su verilmesi gibi ba-
kışlarının kılıcının suyu ile susuzluğunu gi-
dereceğini söyler. Su verilmemesi gereken
hastaya su verilince hastanın ölmesi gibi, sen de
bakışlarını benden esirgemeyip beni öldürerek
gamdan kurtar biçiminde de düşünülebilir.
- 9 İste peykânım gönül hecrinde şevkum sakın it
Susuzam bir kez bu sahrada menümçün ara su
9. Gönül, sevgilinin ayrılığında onun kirpiklerinin
oklarını iste, arzunu onlarla yatıştır. Susuzum,
bu sahrada bir kez de benim için su ara.
Okun üzerindeki demir (peykân)m kes-
kinleşmesi için verilen suyun şairin su-
suzluğunu gidermesi.
- 10 Men lebün müştâkıyam zühhâd kevser talibi
Nitekim meste mey içmek hoş gelür huşyâra su
10. Ben senin dudağını özleyorum, sofular ise, kevser
(cennetteki bir su) istiyorlar. Nitekim sarhoşa şarap
içmek, ayık kimseye de su içmek hoş gelir.
- 11 Ravza-i kûyına her dem durmayup eyler güzâr
Âşık olmuş gâlibâ ol serv-i hoş-ref tara su
11. Su, galiba yürüyüşü hoş, o servi boylu güzele
âşık olmuş ki, durmayıp her zaman onun cennet
gibi köyüne akıp gidiyor.
Şair, suyun sevgilinin mahallesine akıp git-
mesini ona âşık olduğu sebebine bağlayarak
hüsn-i ta'lil sanatı yapıyor.
- 12 Su yolun ol kûydan toprağ olup dutsam gerek
Çün rakîbümdür dahi ol kûya koyman vara su
12. Toprak olup suyun yolunu o köyden kes-
meliyim. Çünkü, su rakibimdir. Onu o köye var
maya bırakmam.
- 13 Dest-bûsı ârzûsıyla ger ölsem dostlar
Kûze eylen toprağım sunun anunla yâra su
13. Dostlar! Sevgilimin elini öpme arzusuyla ölürsem,
toprağımdan testi yapıp onunla segiliye su sunun.
- 14 Serv ser-keşlük kılur kumrî niyazından meğer
Dâmenin duta ayağına düşe yalvara su
14. Servi, kumrunun yalvarmasına karşı dik başlılık
ediyor. Su servinin eteğini tutsun, ayağına düş-
sün, yalvarsın da onu dik başlılıktan vazgeçirsin.
Şair, selvi ağacının başının dik olmasını, kum-
runun yalvarmasına karşı dik başlılık etmesi,
suyun servinin dibinden akmasını da eteğine ya-
pışması biçiminde göstererek hüsn-i ta'lil, teşhis,
intak sanatları yapıyor.
- 15 İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile
Gül budağımın mizacına gire kurtara su
15. Gül dalı bülbülün kanını içmek istiyor. Su bir
hile ile gül dalının damarına girip mizacını et
kilerse, bülbülü kurtarabilir.
- 16 Tînet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ kılmış tarîk-i Ahmed-i Muhtâr'a su
16. Su, Hz. Peygamber'in yoluna uymakla temiz ya-
ratılışını dünya halkına açıkça gösterilmiştir.
- 17 Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i ıstîfâ
Kim sepüpdür mu'dzâtî âteş-i eşrâra su
17. Hz. Peygamber, insanların efendisi, seçkin in-
ciler denizidir. O'nun mucizeleri kötülerin ate-
şine su serpmiş o ateşi söndürmüştür.
- 18 Kılmağ için taze gülzâr-ı nübüvvet revnakın
Mu'cizinden eylemiş izhâr seng-i hara su
18. Hz. Muhammed, peygamberlik gül bahçesinin
parlaklığını tazelemek için mucizesiyle sert taş
tan su çıkarmıştır.

19 Mu'cizi bir bahr-i bî-pâyân imiş âlemde kim
Yetmiş andan min min âteş-hâne-i küffâra su

20 Hayret ilen barmağın dişler kim itse istimâ'
Barmağından virdüğü şiddet günü Ensâr'a su

21 Dostu ger zehr-i mâr içse olur âb-ı hayât
Hasmı su içse döner elbette zehr-i mâra su

22 Eylemiş her katreden min bahr-i rahmet mevc-hîz
El sunup urğaç vuzû' için gül-i ruhsâra su

23 Hâk-i pâyine yetem dir ömrlerdür muttasıl
Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su

24 Zerze zerze hâk-i dergâhına ister sala nur
Dönmez ol dergâhdan ger olsa pare pare su

25 Zikr-i na'tün virdini derman bilür ehl-i hatâ
Eyle kim def-i humar için içer mey-hâre su

26 Yâ Habîba'llâh yâ Hayre'l-beşer müştâkunam
Eyle kim leb-teşneler yanup diler hemvâre su

27 Sensen ol bahr-i keramet kim Şeb-i Mi'râcda
Şebnem-i feyzim yetürmüş sabit ü seyyara su

28 Çeşme-i hurşidden her dem zülâl-i feyz iner
Hacet olsa merkadün tecdîd iden mi'mâra su

29 Bîm-i dûzah nâr-ı gam salmış dil-i sûzânuma
Var ümîdüm ebr-i ihsânun sene ol nâra su

30 Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzûlî sözleri
Ebr-i nisandan dönen tek lü'lü'-i şehvâra su

31 Hâb-i gafletten olan bîdâr olanda Rûz-i Haşr
Eşk-i hasretten tökende dîde-i bîdâra su

19. Onun mucizesi dünyada öyle uçsuz bucaksız bir deniz imiş ki, o denizden kâfirlerin binlerce ateşe tapanların ibadethanesine su erişip ateşlerini söndürmüştü.

20. Hz. Peygamber, savaş günü parmağından Ensar (Peygamber'e yardım eden Medineliler) a su verdiğini kim işitse, hayretinden parmağını ısırır.

21. O'nun dostu eğer yılan zehiri içse, içtiği zehir âb-ı hayat olur. Düşmanı su içse içtiği su, yılan zehirine döner.

22. Hazret-i Peygamber, abdest olmak için gül gibi olan yüzüne eliyle su serptiğinde, o suyun her damlasından binlerce rahmet denizi dalgalanmıştır.

23. Hz. Peygamberin ayağının toprağına (mezarına) erişeyim diye su ömürler boyu başını taştan taşa vurup avare gezer. Beyitte teşhis ve hüsn-i ta'lil sanatları vardır.

24. Su, onun türbesinin toprağına zerze zerze nur almak ister. Su eğer parça parça da olsa o dergâhtan dönmez.

25. Sarhoşun başağsını gidermek için su içtiği gibi, günah işleyenler de senin na' tinin zikrini daima dillerinde tekrarlamayı dertlerine derman bilirler.

26. Ey Allah'ın sevgilisi! ey insanların hayırlısı! Su suzluktan yanıp dudağı kuruyanların daima su istedikleri gibi, ben de seni özleyorum.

27. Sen o keramet denizisin ki, Mi'râc gecesinde senin feyzinin çiğ taneleri sabit ve seyyar bütün yıldızlara su eriştirmiştir. Sabit ve seyyar bütün yıldızlar, Hz. Peygamber'in keramet denizinden hasıl olmuş birer çiğ tanesidir, denilerek teşbih yapılmıştır.

28. Senin mezarını onaran mimara su lazım olsa, güneş çeşmesinden her an bol bol saf ve tatlı su akar.

29. Cehennem korkusu, yanık gönlüme gam ateşi salmıştır. Senin ihsan bulutunun o ateşe su serpeceğini umuyorum.

30. Seni övmenin bereketiyle Fuzûlî'nin sözleri, nisan bulutundan düşüp büyük inciye dönem su damlası gibi birer inci olmuştur. İstiridyenin kabuğunun içine düşen nisan yağmuru damlalarının inciye dönüştüğüne inanılmıştır.

31. (Fuzûlî) Mahşer günü gaflet uykusundan uyanıp gözünden hasret gözyaşı döktüğü vakit,

32. Umduğum oldur ki Rûz-i Haşr mahrum olmayan
Çeşme-i vaslum vire men teşne-i dîdâra su

32. Senin, yüzünü görmeye susamış Fuzûlî'yi vuslat
çeşmenden muhrum etmeceğini ummaktayım.

GAZELLER

(H. Mazıgolu, a.g.e., §.72-207)

Gazel

1 Ey bî-vefâ ki âdet olupdur cefâ sana
Bi'llâh cefâdur olma demek bî-vefâ sana

1. Ey vefasız! Cefa etmek sana âdet olmuştur.
Billahi! Vefasız olma demek sana cefa etmektir.

2 Geh nâz ü geh kirişme vü geh işvedür işün
Canın sevenler olmasa yiğ âşinâ sana

2. İşin bazan naz, bazan kaşla gözle cilve yapmak,
bazan da işve ve edadır. Canını sevenler seni ta-
nımasalar daha iyi.

3 Mîn cân olaydı kâş men-i dil-şikestede
Ta her biriyle bir kez olaydum fidâ sana

3. Ben gönlü kırılmışta keşke bin can olsaydı da
her biriyle kendimi bin kez sana feda etseydim.

4 İşkunda mübtelâluğımı ayb iden sanur
Kim olmak ihtiyar iledür mübtelâ sana

4. Aşkında tutkunluğumu ayıplayan kimse, sana
tutulmak insanın kendi elindedir sanır.

5 Ey dil ki hecre dözmeyüp istersen ol mehi
Şükr it bu hâle yohsa gelür bir belâ sana

5. Ey gönül! ayrılığa dayanamayıp o ay yüzlü sev-
giliyi istiyorsun. Bu haline şükret, yoksa başına
bir belâ gelir.

6 Ey gül gamunda eşk ruh-i zerdüm itdi al
Bildürdi ola sûret-i hâlûm sabâ sana

6. Ey gül! Senin gamında, gözyaşı san yüzümü al
etti. Sabah rüzgârı halimi sana bildirdi mi acaba?

7 Düşmez çu şâh kurbı Fuzûlî gedâlara
Ol şehden iltifat ne nisbet mana sana

7. Fuzûlî! Madem ki, yoksullar için padişaha ya-
kınlık mümkün değildir, o padişahıtan ne sana
ne de bana iltifat olabilir.

Gazel

1 Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-i sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var

1. Bende Mecnûn'dan daha çok âşıklık yeteneği
vardır. Sevgide sadakat gösteren âşık benim,
Mecnûn'un ancak adı var.

2 N'ola kan tökmekte mahir olsa çeşmüm merdümü
Nutfe-i Kâbildür ü gamzen kimi üstadı var

2. Gözbebeğimin kan dökmekte usta olduğuna şa-
şılmaz. O kabiliyetli bir tohumdur ve gamzen
gibi bir üstadı vardır.

3 Kıl tefâhur kim senün hem var men tek âşıkun
Leylî'nün Mecnûn'ı Şîrîn'ün eğer Ferhâd'ı var

Eğer Leylâ'nın Mecnun'u Şirin'in Ferhad'ı varsa,
senin de benim gibi âşığın olduğu için övünmelisin.

4 Ehl-i temkînem meni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoh sabrı anun her lahza min feryadı var

Ey gül! Ben temkinli, sabırlı insanım, beni bül-
büle benzetme, Onun benim gibi derde sabrı
yok, her lâhza bin feryadı vardır.

5 Eyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur
Her kimün kim devr çevrinden dil-i nâ-şâdı var

Halim öyle kötü ki, devrin zulmünden dolayı
ki min gönlü mahzun olsa, benim halimi görünce
neşelenir (kendi haline şükrederek sevinir).

6 Gezme ey gönlüm kuşu gafil fezâ-yı ışkda
Kim bu sahrânun güzer-gehlerde çok sayyâdı var

Ey gönlümün kuşu! Aşk göğünde gafil uçarak
gezme. Çünkü bu sahranın (aşk sahrası) yol-
larında çok avcısı vardır.

7 Ey Fuzûlî ışk men'in kılma nâsihden kab^Aül
Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var

Ey Fuzûlî! Nasihatçının aşkı engellemesini kabul
etme. Onun nasihati aklın tedbiridir, bir temeli
var sanma.

KITALAR

(H.Mazıoğlu, age, s.228-233) *.î

Zulm ile akçeler alup zâlim
Eyler in'am halka minnet ile
Bilmez anı ki itdüğü zulme
Görecekdür ceza mezellet ile
'Müdde'âsı bu kim rızâ-yı İlâh
Ana hâsıl olur bu âdet ile
Cenneti almak olmaz akçe ile
Girmek olmaz behište rüşvet ile

Doğruluğ ile iste ulüvv-i makam kim
Geldükçe hâlüne vire devr-i felek revâc
Doğruluğ ile harflere sadrdur elif
Yâ harfini ayağa biraşmışdur i'vicâc
Doğrular ile gez ki seni ser-bülend ide
Eğriler ile eyleme elbette imtizaç
Ya ihtilâtı ile serîr oldı pây-mâl
Başda makam dutdı elif nusret ile tâc

İlm kesbiyle pây-e rifat
Ârzû-yı muhal imiş ancak
İşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıl ü kâl imiş ancak

Olsa maksûdunca devrân-ı felek bir nice gün
Olma mağrur ey ki hâl—i dehr rûşendür sana
Kâtil-i âbâ vü ecdadım mu'âf itmez seni
Umma andan dostluk resmin ki düşmendür sana

Ehl-i kemâle câhil eğer kadr kılmasa
Ma'z^Aür dut meâmetin itmek reva degül
Câhil tabîatinde mezâk-i kemâl yoh
Her nefse iktidâ-yı tebât hatâ degül
Ülfet hemîşe fer'i olur aşinalığım
Cahil fazilet ehli ile âşinâ degül

1. KIT'A

Zalim (halka) zulm ederek paralar alır. Sonra o para ile iyilik edip halkı minnet altında bırakır. Yaptığı zulme alçaklıkla karşılık göreceğini bilmez. Bu yolla Tanrının n-zasını elde edeceğini sanır. Para ile Cennet alınmaz. Rüşvetle Cennete girilmez.

2. KIT'A

Mevkiinin yükselmesini istiyorsan doğrulukla iste ki, feleğin dönmesi senin durumunu gittikçe iyileştirsin. Elif doğru olduğu için harflerin baş tarafında yer alır. Y harfi eğriliğinden dolayı harflerin ayak tarafına (sonuna) atıldı. Doğrularla gez ki başın yukarıda olsun. Eğrilerle birlikte hiç bulunma. Şerir (taht) kelimesinde "y" harfi bulunduğu için ayak altında çiğnendi. Taç kelimesi, içindeki elifin yardımı ile başta yer aldı.

3. KIT'A

İlim kazanarak yüksek mevki elde etmek ancak olmayacak bir arzu imiş. Âlemde her ne varsa aşk imiş; ilim, sadece kuru lâftan (denildi dedi) ibaretmiş.

4. KITA

Ey feleğin devri bir süre isteğine uygun olarak dönen kimse! bu durumdan dolayı gururlanma, Dünyanın hali sana açıktır. Babalarının ve dedelerinin katili olan felek, sana onlardan ayrı davranmaz. Felekten dostluk bekleme, o sana düşmandır.

5. KITA

Eğer cahil, olgun kişiye değer vermezse mazur gör, onu ayıplamak doğru olmaz. Çünkü cahilin yaratılışında kemal (olgunluk) zevkini tatma kabiliyeti yoktur. Onun için bir insanın kendi yaratılışına uymuş olması hata değildir. Arkadaşlık daima tanımakla olur. Cahil, fazilet ehlini tanıyamaz.

RUBAİLER

(H.Mazıoğlu, age. s.242-245)

1. Ey Feyz-resân-ı Arab u Türk ü Acem
Kıldım Arab'ı ef sah-ı ehl-i âlem
İtdün füsehâ-yı Acem'i İsfî-dem
Men Türk-zebândan İltifat eyleme kem
2. Ey fâ'ide-i ilmime âlem muhtâc Hâk-i
kademim ehl-i hüner başına tâc
Her kimde ki gördi himmetim sû'-i mizâc
Ol sû'-i mizaca lutf ile kıldı ilâç
Mey nien'ini eyleyip şî'ar ey vâ'iz
Dutdun reh-i la'n-ı ışk-ı yâr ey vâ'iz
Terk-i mey ü mahbûb iderüz cennet için
Şerh eyle ki cennette ne var ey vâ'iz
4. Mecnûn oda yandı şu'le-i âh ile pâk
Vâmik suya batdı eşkden oldı helak
Ferhâd hevesle yile virdi ömrin Hâk
oldılar anlar menem imdi ol hâk
5. Gördüm seni elden ihtiyârım gitdi
Bahdum kadüne sabr u kararım gitdi
Hâk oldum ü her yana gubârım gitdi
El-kıssa kapımda i'tibârım gitdi

Ey Arab'a, Türk'e ve Acem'e feyz bağışlayan (Tanrı)! Arab'ı dünya halkının en güzel konuşanı yapan. Acem (İran) fasihlerinin sözlerine İsa'nın nefesindeki tesiri verdin. Dili Türkçe olan benden yardımını eksik eyleme.

2. Ey ilminin faydasına âlem muhtâc olan (Hz. Muhammed) Ayağının toprağı hüner ehlinin başına taçür. Senin himmetin Kimde iyi olmayan bir yara bılış gördüyse o kötü yaratılışa iyilikle ilâç yaptı.

Ey vaiz! Şarabı men etmeyi kendine şîar eyleyip yârim aşkını ayıplama yolunu tuttun. C ennetiçin şarabı ve sevgiliyi bırakırız. Ey vaiz! Cennette ne olduğunu bir anlat bakalım.

4. Mecnun, alı alevi ile pak olarak ateşe yandı. Vâmik, gözyaşından suya batıp yok oldu. Ferhat, hevesle ömrünü yele verdi. Onlar toprak oldular, şimdi o toprak benim.

5. Seni gördüm, ihtiyarım elden gitti. Boyuna bakınca sabrım ve kararım kalmadı. Toprak oldum, tozum her tarafa yayıldı. Kısacası kapıda itibarım kalmadı.

Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi'nden

(Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klâsikleri, 3.c, İstanbul, 1986, s.351-376)

Fuzûlî'nin 3036 beyitlik Leylâ ve Mecnûn mesnevisinin konusu şöyledir: Zengin bir Arap emîri, birçok kez evlendiği halde bir çocuk sahibi olamamıştır. Tanrı'ya yalvarır ve sonunda bir oğlu olur. Çocuğa Kays adı konulur. On yaşında Kays'ı okula gönderirler. Kays okulda Leylâ ile karşılaşır: birbirlerini severler. Birlikte ders okur ve hep birlikte olmak isterler. Fakat aşkları çevreye yayılır ve dedikodu Leylâ'nın annesinin kulağına kadar gider. Kadın kızını azarlar, öğütler verir ama durum değişmez. Bir süre sonra Leylâ'yı okuldan alırlar. Kays okulda Leylâ'yı bulamayınca ağlayıp inler. Okulu bırakarak başıboş dolaşmağa başlar ve sonunda çöllere düşer. O günden sonra da "Mecnûn" diye anılmağa başlar

Babası oğlunun durumuna üzülür. Onu çölde bir köşede bulur; öğütlerde bulunur. "Leylâ biz dedir" diye kandırarak eve getirir. Evde öğütlerini tekrarlar, istediği kızla evlendireceğini söyler. Ama Mecnûn'un gözü kimseyi görmez, yine çöle döner.

Kabilenin büyükleri toplanıp kızı istemeğe giderler. Leylâ'nın babası, bir deliye kız veremeyeceğini söyler, "ama akıllanırsa kızım sizindir" der. Mecnûn'un babası oğlunu en iyi doktorlara gösterir, sonunda onu kâ'be'ye götürüp^ bu dertten kurtulabilmesi için Tanrı'ya duâ etmesini ister. Mecnûn ise derdinin artması için dualar eder.

Çölde tuzağa düşmüş bir ceylânı ve bir güvercini kurtaran Mecnûn, bundan sonra vahşi hayvanlarla birlikte dolaşır, kuşlar başında yuva yaparlar. Öte yandan Leylâ da aşk ateşiyle yanmaktadır; mumla, pervaneyle, sabah rüzgârıyla, ay'la dertleşir. Kızının dillere düşmesine üzülen babası da onu İbn-i Selâm adında birine vermeyi kararlaştırır.

Arap emirleri arasında kahramanlığı ile tanınan Nevfel, Mecnûn'un şiirlerini okuyarak hâline acır ve onu bu dertten kurtarmağa karar verir. Leylâ'yı zorla almağa kalkar ve bu yüzden savaş çıkar. Mecnûn çarpışma sırasında bir kenarda oturup Leylâ'nın askerinin yenilmesi için dua eder. Nevfel durumu öğrenince, savaşı ka-

zanırsa Leylâ'nın adını bile anmamağa yemîn eder ve düşmanı yenince Mecnûn'u kendi hâline bırakıp gider.

İbn-i Selâm büyük bir düğün yaparak Leylâ'yı alır. Gerdek gecesi Leylâ, çocukken kendini seven bir perinin o anda eli kılıcında yanlarına geldiğini, kendisine el sürürse ikisini de öldüreceğini söyleyerek kocasını kandırır, yanma yaklaştırmaz.

Mecnûn'un dostlarından Zeyd, Leylâ'nın evlendiği haberini getirir. Mecnûn bir sitem mektubu yazarak gönderir. Leylâ yazdığı cevapta kocası ile olan durumu anlatır. Mecnûn sevinir ve sitem ettiği pişman olur.

Mecnûn'un babası üzüntüden ölür. Mecnûn'un ettiği bedduaların tesiriyle İbn-i Selâm da hastalanıp ölür. Zeyd haberi getirince Mecnûn sevineceği yerde, ağlamağa başlar. Onun kendinden üstün olduğunu ve aşk yolunda canını kurbân ettiğini söyler.

Kocasının ölümünden sonra babasının evine dönen Leylâ, bunu bahane edip durmadan ağlar. Bu hâle dayanamayan babası, kabilesini alıp başka yerlere göç etmeğe karar verir. Leylâ yolda kaybolur. Yol sorduğu bir adam, adının Mecnûn olduğunu söyler. Leylâ onu tanıyamaz ve ona çıkışır. Sonunda Mecnûn'u tanır ve kendim tanıtarak "ben Leylâ'yım" der. Mecnûn da Leylâ'yı tanır ama, onu istemez. Çünkü artık onu maddesiyle değil, ruhuyla sevmektedir. Gözünde maddenin değeri kalmamıştır. Artık ikilik ortadan kalkmıştır. Leylâ, Mecnûn'un eriştiği dereceyi anlar ve arada kendisini aramağa gelen adamla gider. Bir süre sonra da hastalanır ve canını alması için Tanrı'ya yalvarır. Annesine vasiyetini yapar ve ölür.

Mecnûn Leylâ'nın ölümünü Zeyd'den öğrenir. Gidip mezarı başında ağlayarak şiirler söyler ve kabrini kucaklayarak ölür. Onu böyle bulanlar Leylâ'nın mezarına gömerler. Mezar başından ayrılmayan Zeyd bir gün rüyasında iki âşığı cennette birlikte görür. O günden sonra Leylâ ile Mecnûn'un mezarı evliya türbesi gibi akın akın gelen halkın ziyaret yeri olur.

Bu Bünyâd-ı Belâdur ve Mukaddime-i Elem ü İbtîlâdur
(Bu Belâ Yapısı ve Elemin ve Aşkın Başlamasıdır)

1. Mektebde anımla oldı hemdem
Bir nice melek- misâl kız hem	1. Okulda onunla birçok melek gibi kız da birlikte oldu.
2. Bir saf kız oturdu bir saf oğlan
Cem' oldı behište hur u gılmân	2. Bir sıra kız oturdu bir sıra oğlan; böylece hurilerle gılmânlar cennette toplandılar.
3. Oğlanlara kızlar olsalar yâr
Aşkda bulunur revâc-ı bâzâr	3. Kızlar oğlanlara dost olsalar, aşk pazarı sürüm kazınır.
4. Kız nergis-i mest edüp füzûn-sâz
Oğlana satanda şîve vü nâz	4. Kız nergise benzeyen gözünü süzüp, büyü yapıp, oğlana işve ve naz satınca
5. Oğlan nice sabr pîşe kılsın
Ver sabrı hem olsa nişe kılsun	5. Oğlan nasıl sabırlı davransın? Sabrı da olsa neden etsin?
6. Ol kızlar içinde bir perî-zâd
Kays ile muhabbet etdi bünyâd	6. O kızlar içinde periden doğma biri, Kays ile sevgi binasını kurdu.
7. Bir turfa sanem ki akl-ı kâmil
Gördükde anı olurdu zâ'il	7. Bir taze put ki, olgun biri onu görünce aklını yitirdi.
8. Zülfeyn-i müselseli girih-gîr
Cân boynuna bir belâlı zencîr	8. Örgülü ve kıvrım kıvrım iki saçı can boynuna belâlı bir zincir gibiydi.
9. Ebrûsı hamı belâ-yı uşşak
Hem cüf t letafet içre hem tâk	9. Kaşlarının eğrisi âşıkların belâsı; hem çift hem de güzellik içinde kemerdi sanki.
10. Her kirpiği bir hadeng-i hûnrîz
Peykân-ı hadengi gamze-i öz	10. Her kirpiği kan döken bir ok, keskin yan bakışı bir okun ucundaki sivri demir gibi.
11. Deryâ-yı belâ cebîn-i pâki
Çin-cünbiş-i mevc-i sehmnâki	11. Temiz alını sanki korkunç dalgaları kıvrım kıvrım coşan bir belâ denizi.
12. Çeşm-i siyehine sürmeden âr
Hindûsına hem-girif târ	12. Kara gözüne sürmeden utanç gelir. Sürme de kara benine tutulmuş.
13. Ruhsârma reng-i gâzeden neng
Hergiz ana gâze vermemiş reng	13. Yanağına allığın rengi utanç verir. Allık ona hiç renk vermemiş.
14. Göz merdümeginden olsa hâlî
Göz merdümegi olurdu hâlî	14. Gözbebeği eğer gözünde olmasaydı, yanağında kara ben olurdu.
15. La'l ü dürri gösterürdi her dem
Evrâk-ı gül içre akd-ı şebnem	15. Kırmızı dudaklarıyla inci dişleri her an, gül yaprağı içinde çiğ tanesi gibi görünürdü.
16. Ebvâb-ı tekellüm etse meftûh
Emvâta verürdi müjde-i rûh	16. Konuşma kapılarını açsa, ölümlere can müjdesi verirdi.
17. Şimşâd-ı latifine mürekkeb
Sîb-i zenah u turunc-ı gabgab	17. İnce şimşir boynuna, çenesinin elmasıyla, gerdanının turuncu birleşmiş.

18. Endamı latife-i ilâhî
Deryâ-yı letafet içre mâhî	18. İlâhî incelikteki endamı, sanki güzellik denizinde bir balık gibi.
19. Şehbâz bakışlı âhû gözlü
Şîrîn-harekât u şehd sözlü	19. Doğan bakışlı, âhû gözlü, hoş hareketli, tatlı sözlü
20. Râh u revîşî müdâm gamze
Başdan ayağa tamâm gamze	20. Tavrı, hareketi hep naz: kendisi baştan ayağa tümüyle naz ve cilve.
21. Ayruksıca şekl ü hoşça peyker
Yahşıca sanem güzelce dilber	21. Biçimi herkesten başka, hoş bir yüz, put gibi güzel, güzel bir dilber.
22. Âlem ser-i mûymun tufeyli
Mahbûbe-i âlem adı Leylî	22. Herkes saçının ucuna tutulmuş, dünyâ güzeli: Adı Leylâ.
23. Kays anı görüp helak oldu
Bin şevk ile derdnâk oldu	23. Kays onu görünce öldü, bitti. Bin arzuya dertlere düştü.
24. Ol nâdire hem ki Kays'ı gördü
Bin zevk bulup özin yitürdü	24. O, eşi bulunmaz güzel de Kays'ı görünce sonsuz zevk duyup kendini yitirdi.
25. Gördü ki âfet-i zamane
Misli dahi gelmemiş cihâna	25. Gördü ki, benzeri daha dünyâyâ gelmemiş bir zamane güzeli.

Bu Gazel Mecnûn Münâcâtdur
(s. 157-158)

1. Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşinâ meni
Bir dem belâ-yı aşkdan etme cüda meni	1. Tanrım! Beni aşkın belasıyla dost eyle; beni bir an olsun aşkın belâsından ayırma.
2. Az eyleme inayetini ehl-i derdden
Ya'ni ki çoh belâlara kıl mübtelâ meni	2. Dert çekenlerden yardımını azatma; yâni beni çok belâlara düşür.
3. Oldukça men götürme belâdan irâdetüm
Men isterem belâyı çü ister belâ meni	3. Ben varoldukça belâ isteyimi, eksik etme; ben belâyı isterim, çünkü belâ da beni ister.
4. Temkinimi belâ-yı muhabbetde kılma süst
Tâ dost ta'n edüp demeye bî-vefâ meni	4. Aşkın belâsında ağırbaşlılığımı bozma; sonra dost ayıplayıp da bana vefasız demesin.
5. Gitdukçe hüsnin eyle ziyâde nigârumun
Geldükçe derdine beter et mübtelâ meni	5. Sevgilinin güzelliğini gittikçe daha da arttır. Gel dikçe beni onun derdine daha beter tutkun yap.
6. Ben kandan u mülâzemet-i itibâr ücâh
Kıl kaabil-saâdet-i fakr u fena meni	6. Ben nerede, dünyâ varlığına, büyüklüğe özenip bağlanmak nerede? Beni yoksulluğun ve yok olmanın mutluluğunu kabul edici yap.
7. Öyle zaîf kıl temimi firkatinde kim
Vaslına mümkün ola yetürmek sabâ meni	7. Onun ayrılığında vücûdumu öyle zayıflat ki, sabah yeli beni götürüp ona kavuştursun.
8. Nahvet kilup nasîb Fuzûlî kimi mana
Yâ Rab mukayyed eyleme mutlak bana meni	8. Tanrım! Fuzûlî gibi bana gururu, kibiri nasip edip beni benliğime sımsıkı bağlama.

NESİRLERİ

(Başlangıcından... a.g.e, 4.c, s. 159-163)

Nişancı Celâl-zâde'ye Mektûb'dan

Mücmelen ümid-i tamam ile ihtiyârsuz durdum ve ibrâz-ı hükm için mütevellî-i evkaf huzuruna yüz urdum. Elhak mütevellî mülakatına fırsat düşmedi ve anun dâmen-i mülâzemetine dest-i neyi irişmedi. Amma dîvân-ı iblâğına teheccüm itdüm. Çün enhas-ı evkâtda, ez'âf-ı ahvâl ile huzurlarına girdüm bir cem' gördüm hikâyetleri perîşân ne safâdan anda eser ve ne sıdkdan anda nişan var. Cem'iyetleri dâm-ı hiyel huzzâr-ı meclisleri "ülâ'ike ke'l-en'âmi bel hüm edall" harekât-ı nâ-hemvârları mesâbe-i sühân-ı rûh ve kelimât-ı pür-âzârları müşâbih-i emvâc-ı Tûfân-ı Nuh. Selâm virdüm rüşvet degüldür diyü almadılar, hüküm gösterdüm fâ'idesüzdür deyü mültefit olmadılar. Eđerçi zahirde sûret-i itâ'at gösterdiler amma zebân-ı hâl ile cemî-i suâlüme cevâb virdiler. Dedüm "yâ eyyüha'leshâb" bu ne fi'l-i hatâ ve çîn-i ebrudur. Dediler muttasıl' âdetümüz budur. Dedüm benüm ve re'âyetüm vâcib görmişler ve bana berât-ı tekaaüd vermişler ki evkaafdan hemîşe behre-mend olam ve pâdişâha feragatle du'â kılam. Dediler ey miskîn senün mezâlîmîme girmişler ve sana sermâye-i tereddüd vermişler ki müdâm bîfâ'ide cidal idesin ve nâ-mübârek yüzler görüp nâ-mülâyim sözler işidesin. Dedüm berâtumun mazmûru niçün suret bulmaz. Dediler zevâyiddür husûlî mümkün olmaz. Dedüm böyle evkaaf zevâyidsüz olur mı? Dediler zarûriyyât-ı âsitâneden ziyâde kalursa bizden kahr mı? Dedüm vakf mâlîn ziyâde tasrruf itmek vebâldür. Dediler akçemüzle satun almışuz, bize helâldür. Dedüm lîsâb alsalar bu sülûkünüzün fesadı bulunur. Dediler bu lîsâb kıyâmetde ahnur. Dedüm dünyâda dahi hisâb olur zîrâ haberin işitmişüz. Dediler andan dahi bâkümüz yokdur kâtibleri râzî etmişüz. Gördüm ki su'âlüme cevâbdan gayrı nesne virmezler ve bu berât ile âcetüm reâ görmezler nâçâr terk-i mücâdele kıldum ve me'yûs u muhrûm gûşe-i 'uzletüme çekildüm. Ben berâtumdan ihanet çekdügüm için andan münfa'il berâtum benden fâ'idesüz'azâb gördüğü için benden hacil ol şâhid-i mecruh gibi takrirden peşimân ben müdde-i kâzib gibi teşni'den perîşân ol âyet-i mensûh gibi memnû'ül-'amel ben ümmet-i memsûh gibi maktu '-ül-emel

Kıt'a

Ben ana fitne ol bana âfet
Müteneffir ben andan ol benden
Ben ana gussa ol bana mihnet
Mütenekkir ben andan ol benden

(Nesr)

Elkıssa şiddet-i hirmân yetdükde ve deryayı hayret tuğyan itdükde hâtırama bu yetdi ve kalbüme bu ma'nî sirayet itdi ki elbette matla' mekârimden tâli olan âfitâb-ı mekrümet ihticâb-ı sehâb-ı tireyi kabul itmez ve menba'-ı merâhimden tereşşuh kılan zülâl-i merhamet gird-bâd-ı tezelzüliden gubâr-ı fena tutmaz. 'An-karîb mâni'ine mâni' bulunur ve dâfi'ine dâfi' zahir olur. Kıt'a

Hâşe lillâh kim feragat küncünün sükkânına
Matrah-ı mekr ola der-gâh-ı hilâfet-destgâh
Hâşe lillâh kim kanâ'at gencinün müştakına
Ejder-i bî-dâd ola tuğrâ-yı hükm-i Pâdişâh

(Nesr)

Hudâvendâ mahfî buyurulmaya ve mest^Âür olunmaya ki vârid olan berât-ı hümâyün mazmûnî irsal olunan arza mutabık olmayup ibaretinde lâfz-ı zevâyid vâki olmuşdur ve lafz-ı zevâyiddür ki anun mîzân-ı tasarrufda mîkdânn nakıs kılmışdur. Filvaki eğer lafz-ı zevâyidden garaz bu ise ki vezâif-i huddâm ve revâtib-i erbâb-ı tekaaüd ve ihrâcât-ı alîku'd- devâb ve alep-i avâmil ve mâyuhtâc hafır ü binadan sonra bendeye fâ'ide müterettib ola. Hakîketde der-gâh-ı mu'allâdan böyle işaret olunmakdur ki bende-i vacibü't-taksîr Fuzûlî-harîr isti'dâd-ı takaddüm ve istihkâk-ı tekerrüm da vâsin kılur iken ve kendüzin ekser-i erbâb-ı istikaakdan mukaddem bilür iken merhamet-i mülûkânem ve mekrümet-i husrevânem zuhura gelüp bu berât-ı sehâvet-âyâtı virdüm ve buyurdum ki min-ba'd rütbe-i iktidarın ve pây-e-i 'tibârm azim-i gedâlardan belki behâyimden ve taşdan ve toprakdan ehass-ü ednâ bile ve bîhûde tasarruf u berât kılmayıp mertebesinden haberdâr ola. Hakkaa ki bu vâki'ada benüm çekdügüm rençü melâlet etdügüm hare u haseret için degül mahzâ tahrîrinde Hazretünüz çekdüğü emek içindür ki zayi oldu. Nidelüm elden ne gelür hızâne-i gayben 'ivaz müyesser ola ve kalem-i kaza tedârük kıla.

